

A portrait of Michael J. Sandel, a middle-aged man with thinning hair, wearing a dark suit jacket, a light-colored shirt, and a tie. The image is overlaid with a dark blue tint. The text is centered over the lower half of the portrait.

**MICHAEL  
J. SANDEL**  
TYRANIE ZÁSLUH:  
KAM SE PODĚLO  
OBECNÉ  
DOBRO?

KAROLINUM

POLITEIA

# Tyranie zásluh

Kam se podělo obecné dobro

**Michael J. Sandel**

---

Z anglického originálu *The Tyranny of Merit: What's Become of the Common Good?*  
vydaného v nakladatelství Penguin Books  
v roce 2020 přeložila Petra Nagyová.



**Financováno  
Evropskou unií**  
NextGenerationEU



**Národní  
plán  
obnovy**

**MS  
MT**  
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,  
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže  
a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu  
Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO\_UK\_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova  
Nakladatelství Karolinum  
Praha 2022  
Edici Politeia řídí Milan Znoj a Matěj Spurný  
Redakce Alena Jirsová  
Grafická úprava Jan Šerých  
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum  
První české vydání

© Univerzita Karlova, 2022  
Copyright © 2020 by Michael J. Sandel  
Text © Michael J. Sandel, 2022  
Translation © Petra Nagyová, 2022  
Cover photo © Kiku Adatto, 2022

ISBN 978-80-246-5180-4  
ISBN 978-80-246-5369-3 (pdf)  
ISBN 978-80-246-5370-9 (epub)  
ISBN 978-80-246-5371-6 (mobi)



Univerzita Karlova  
Nakladatelství Karolinum

[www.karolinum.cz](http://www.karolinum.cz)  
[ebooks@karolinum.cz](mailto:ebooks@karolinum.cz)



*Pro Kiku, s láskou*



---

## OBSAH

---

9	PROLOG
14	ÚVOD Jak se tam dostat
24	KAPITOLA PRVNÍ Vítězové a poražení
42	KAPITOLA DRUHÁ „Skvělá, protože dobrá“: stručné mravní dějiny zásluh
73	KAPITOLA TŘETÍ Rétorika vzestupu
100	KAPITOLA ČTVRTÁ Kredencialismus: poslední přijatelný předsudek
140	KAPITOLA PÁTÁ Etika úspěchu
186	KAPITOLA ŠESTÁ Třídící stroj
237	KAPITOLA SEDMÁ Úcta k práci
269	ZÁVĚR Zásluhy a obecné dobro
275	Poděkování
278	Rejstřík





---

## PROLOG

---

Když v roce 2020 udeřila pandemie koronaviru, Spojené státy, podobně jako mnoho dalších zemí, na to nebyly připraveny. Navzdory varování zdravotnických odborníků před rizikem globální virové nákazy, a dokonce ani poté, co v lednu potvrdila šíření viru Čína, nedokázaly Spojené státy zavést plošné testování, které by bývalo mohlo nemoc zastavit. Zatímco nakažka se dál šířila, nejbohatší země světa se ocitla v situaci, kdy nedokázala zajistit dokonce ani roušky a další ochranné pomůcky pro lékaře a sestry, kteří je potřebovali k ošetření záplavy infikovaných pacientů.

Vedle absence logistického zabezpečení nebyla země na pandemii připravena ani morálně. Koronavirovou krizí vyvrcholilo několikaleté období, jež se neslo ve znamení hlubokých rozporů – ekonomických, kulturních i politických. Desítky let silící nerovnoprávnosti a kulturního resentmentu vedly roku 2016 k naštvané reakci širokých vrstev populace a následnému zvolení Donalda Trumpa americkým prezidentem. Jenže propastné rozdíly přetrvávaly a krize se dál prohlubovala. Jen hrstka republikánů (pouhých 7 procent) důvěřovala médiím,

že o koronaviru informují pravdivě, a jen hrstka demokratů (4 procenta) věřila informacím, které poskytoval Trump.<sup>1</sup>

Do této atmosféry stranické zášti a nedůvěry vpadla epidemie, která vyžaduje jistý druh solidarity, jíž dokáže s výjimkou doby války dosáhnout jen málokterá společnost. Od lidí po celém světě se žádalo, a v mnoha případech dokonce vyžadovalo, aby udržovali společenský odstup, přestali chodit do práce a zůstali doma. Ti, kteří nemohli pracovat z domova, přicházeli o peníze, nebo dokonce o místo.

Z morálního pohledu nám pandemie připomněla, jak jsme zranitelní a vzájemně na sobě závislí. „Jsme v tom všichni spolu“ – po tomto sloganu instinktivně sahalo politici i firmy. Jenomže toto heslo brzy vyčpělo. Nevystihovalo komunitní charakter vzájemného závazku a společné oběti, jež odrážela praxe. Pandemie to jasně odhalila. Covid nejvíce zasáhl ty, jejichž pracovní místa obnášela největší riziko, tedy lidi jiné barvy pleti než bílé. Úmrtnost hispánského obyvatelstva byla o 22 % vyšší než obyvatelstva bílé pleti. Mezi černošským obyvatelstvem se úmrtnost pohybovala o 40 % výše než u bílých Američanů.<sup>2</sup>

Tato neradostná statistika odráží již dříve existující situaci ohledně privilegií na straně jedné, a nouze na druhé. Tentýž projekt tržně orientované globalizace, který způsobil, že Spojené státy v době pandemie neměly přístup k domácí výrobě chirurgických roušek a léků, prohloubil nerovnosti a připravil mnoho pracujících lidí o dobře placená místa a společenské postavení.

Přitom ti, kteří sklízeli ekonomickou úrodu z globálních trhů, dodavatelských řetězců a kapitálových toků, se stali čím dál méně závislí na svých spoluobčanech, ať už v roli výrobců nebo spotřebitelů. Jejich ekonomické vyhlídky ani identita neodvisely od místních či národních komunit. Vítězové globalizace se oddělili od poražených, a tak si v podstatě začali budovat vlastní verzi společenského odstupu.

---

1 Margot Sanger-Katz: On Coronavirus, Americans Still Trust the Experts, *The New York Times*, 27. června 2020, nytimes.com.

2 Údaje získané z projektu COVID Tracking, <https://covidtracking.com>. Stav platný k 21. únoru 2021. Kategorie rasy se mohou překrývat s hispánskou/latinskoamerickou etnickou skupinou.

V politice, jak nám vítězové vysvětlili, už také nejde o rozdělení na levici a pravici, ale o protiklad otevřeného a uzavřeného. V otevřeném světě závisí úspěch na vzdělání, na vybavenosti jednotlivce, aby mohl soutěžit a vítězit v globální ekonomice. To znamená, že národní vlády musejí zajistit, že všichni budou mít rovnou příležitost získat vzdělání, na němž závisí úspěch. A pokud jsou příležitosti skutečně rovné, pak to znamená, že ti, kteří zůstali pozadu, si vlastně tento osud zaslouhují.

Tento způsob smýšlení o úspěchu značně komplikuje víru v to, že „jsme v tom všichni spolu“. Vítěze vybízí k tomu, aby svůj úspěch považovali za vlastní zásluhu, kdežto v poražených vzbuzuje pocit, že ti nahoře shlížejí na ty dole s despektem. Pomáhá to zároveň vysvětlit, proč ti, které globalizace nechala za sebou, trpí rozhořčením a zatrpklostí a proč je přitahují autoritářští populisté, kteří brojí proti elitám a slibují silné znovuvymezení národních hranic.

Když prezidentskou nominaci Demokratické strany získal v roce 2020 Joe Biden, stal se po šestatřiceti letech prvním demokratickým kandidátem na prezidenta, který neměl titul z prestižní americké univerzity. To mu možná pomohlo znovu navázat kontakt s manuálně pracujícími voliči, jež strana v poslední době příliš neoslovovala. Tento nový aspekt jeho kandidatury by nás však měl přimět reflektovat onen kredencialistický předsudek, na který jsme si ve veřejné sféře už víceméně zvykli. Tento předsudek nejenže omezuje výběr kandidátů pro národní úřad, ale rovněž ovlivňuje způsob, jakým mainstreamoví politici napříč politickým spektrem reagují na nerovnost a stagnaci mezd v posledních desetiletích: radí pracujícím, aby si obstarali vysokoškolský titul.

Zatím nejostřejší kritiku kredencialistických tendencí v soudobé politice přinesl James Clyburn, zástupce Jižní Karoliny a nejvýše postavený Afroameričan v Kongresu. Clyburn, jehož podpora v jihokarolinských primárkách Bidenovi zachránila problematickou kandidaturu, a otevřela mu tak cestu k nominaci, spatřoval v Bidenovi alternativu k přetrvávajícímu kredencialismu, jenž demokratům postupně odcizil pracující voliče. „Náš problém je,“ prohlásil Clyburn, „že příliš mnoho kandidátů ztrácí čas přesvědčováním lidí o tom, jak jsou chytrí, místo aby s nimi skutečně navázali nějaký kon-

takt.“ Měl za to, že demokraté kladli příliš velký důraz na univerzitní vzdělání. Co to znamená, „když kandidát říká, že je potřeba, abyste mohli děti poslat na vysokou? Kolikrát už jste tohle slyšeli? Nesnáším to... Nepotřebuju to poslouchat. Protože tu jsou přeci i lidi, kteří chtějí být elektrikáři nebo instalatéři nebo holiči.“<sup>3</sup> Ačkoli Clyburn to nepodal přesně takto, vymezil se v podstatě vůči meritokratickému politickému projektu, jenž mimoděk upozadoval voliče z řad pracujících a umetal cestu Trumpovi.

Poté, co Trumpovi přívrženci násilně obsadili Kapitol a doufali, že tím zvrátí volební výsledek, se Biden ujal prezidentského úřadu a slíbil, že zemi sjednotí. Nebude to lehký úkol. Trump byl poražen, nikoli však vypuzen. Navzdory tomu, že zpackal boj s pandemií, podněcoval rasistické rozbroje a ignoroval ústavu, pro něj hlasovalo 74 milionů Američanů. Někteří z nich byli tradiční, zámožní republikáni, kterým se zamlouvaly jeho daňové úlevy. K jeho politice odporu však měli blízko i voliči z řad pracujících. Jeho nevraživost vůči politickým a kulturním elitám uhodila na správnou strunu: na jejich odpor a pocit ponížení. Jeho politika jim sice příliš nepomohla, nicméně měli pocit, že stojí na jejich straně. Jistě, zmíněná Trumpova nevraživost byla prodchnutá rasismem a bílí šovinisté také na jeho výzvy reagovali. Nicméně Trumpova politika resentmentu nacházela odezvu mimo hranice rasy. Celá desetiletí se propast mezi vítězi a poraženými prohlubovala, ovlivňovala politiku a vzdalovala nás od sebe.

Když se Biden ujal úřadu, země byla rozpolcená způsobem, který ani sebevstřícnější prezident nemůže zhojit. K překonání oné zloby bude zapotřebí, aby mainstreamové politické strany, podobně jako jejich protějšky po celém světě, přehodnotily svou misi a svůj účel. Bude třeba, aby si uvědomily, že meritokratická etika orientovaná na trh, kterou tolik propagovaly, podněcovala roztrpčenost a nakonec vyvolala i ostrou populistickou odezvu. Naděje na obrodu našeho morálního a občanského života závisí na tom, zda pochopíme, jak se v posledních čtyřech desítkách let postupně rozpadala

---

3 James Clyburn, interview pro web FiveThirtyEight, 26. února 2020, <https://abcnews.go.com>. Za to, že jsem si Clyburnovy poznámky všiml, vděčím Elizabeth Andersonové, která mě na ni upozornila.

společenská pouta i vzájemný respekt. Tato kniha se snaží vysvětlit, jak k tomu došlo, a uvažuje nad tím, jak by bylo možné nalézt cestu zpět k politice obecného dobra.

Únor 2021  
Brookline, Massachusetts

---

## ÚVOD

# JAK SE TAM DOSTAT

---

V březnu 2019, když středoškoláci čekali na výsledky přijímacího řízení na vysoké školy, přišla federální prokuratura s velmi překvapivým prohlášením. Obvinila třiatřicet zámožných rodičů z účasti na propracovaném podvodu s cílem dostat své děti na elitní univerzity včetně Yaleovy, Georgetownské, Stanfordské a Jihokaliifornské.<sup>4</sup>

Klíčovou postavou celého podvodu byl všehoschopný poradce pro studium jménem William Singer stojící v čele firmy, která uspokojovala potřeby úzkostlivých a zámožných rodičů. Singerova společnost manipulovala vysoce konkurenční systém univerzitního přijímacího řízení, které se v posledních desetiletích stalo branou k blahobytu a prestiži. Pro studenty, kterým chyběly univerzitami požadované předpoklady, Singer vymyslel korupční řešení - uplácel dohlážitely nad standardizovanými testy, jako jsou SAT či ACT, aby studentům vylep-

---

<sup>4</sup> Jennifer Medina, Katie Benner a Kate Taylor: Actresses, Business Leaders and Other Wealthy Parents Charged in U.S. College Entry Fraud, *The New York Times*, 12. března 2019, nytimes.com.

šovali výsledky opravováním odpovědí v testu, a stejně tak podplácel sportovní trenéry, aby potvrdili, že žadatelé jsou registrovanými sportovci, přestože daný sport třeba vůbec neprovozovali. Dokonce zajistil i falešné sportovní průkazky, na nichž počítačem vyměnil fotografie skutečných sportovců.

Singerovy podvodné přijímací služby nebyly levné. Ředitel prestižní právnické firmy zaplatil 75 000 dolarů, aby jeho dcera konala přijímací zkoušky u dohlázele placeného Singerem, což jí zajistilo potřebné výsledky. Jistá rodina zaplatila Singerovi 1,2 milionu dolarů, aby jejich dceru přijali na Yale coby fotbalistku, ačkoli fotbal nikdy nehrála. Singer za 400 000 z této částky podplatil univerzitního fotbalového trenéra na univerzitě, který za to byl též obžalován. Televizní herečka a její muž, módní návrhář, zaplatili Singerovi 500 000 dolarů, aby jejich dvě dcery dostal na Jihokaliifornskou univerzitu coby nové posily veslařského družstva. Další celebrita, herečka Felicity Huffmanová, známá z televizního seriálu Zoufalé manželky, z nějakého důvodu dostala slevu: výsledky testů SAT její dcery Singer nechal vylepšit za pouhých 15 000 dolarů.<sup>5</sup>

Celkově si Singer za osm let těchto podvodů u přijímacích zkoušek přišel na 25 milionů dolarů.

Skandál vyvolal všeobecné pobouření. V polarizované době, kdy se Američané neshodli téměř na ničem, byl důkladně propírán a odsuzován napříč politickým spektrem – na Fox News, MSNBC, na stránkách Wall Street Journalu i v New York Times. Všichni se shodli na tom, že podplácet a podvádět u přijímaček na elitní školy je odsouzeníhodné. Pobouření však odhalilo něco hlubšího než jen vztek namířený proti privilegovaným rodičům, již své ratolesti dostávali na prestižní školy nelegálními prostředky. Jistým, poněkud obtížně definovatelným způsobem šlo totiž o příznačný skandál, který vznášel podstatnější otázky na téma, kdo se může prosadit a proč.

Pobouření se samozřejmě nevyhnutelně zpolitizovalo. Stoupenci prezidenta Trumpa si na Twitteru a Fox News brali

---

5 Ibid. Viz také: Here's How the F.B.I. Says Parents Cheated to Get Their Kids into Elite Colleges, *The New York Times*, 12. března 2019, nytimes.com; Americké ministerstvo spravedlnosti: Affidavit in Support of Criminal Complaint, 11. března 2019, justice.gov.

na paškál hollywoodské liberály zapletené do skandálu. „Podívejte se, co je to za lidi,“ nechala se slyšet prezidentova snacha Lara Trumpová ve Fox News. „Hollywoodská elita, ta liberální elita, která pořád jen mluví o rovnosti pro všechny a o tom, že každý má dostat stejnou příležitost, přitom jsou to ti největší pokrytci: vypisují šeky a podvádějí, aby na ty školy dostali svoje děcka – přitom ta místa měla patřit dětem, které si je skutečně zasloužily.“<sup>6</sup>

Na druhé straně liberálové souhlasili, že podvod připravil talentované děti o možnost dostat se tam, kam zasloužily, nicméně skandál vnímali jako jasný projev ještě hlubší nespravedlnosti: role, jakou v přijímacím řízení na vysoké školy hraje majetek a privilegia, a to i v legálních případech. Státní zástupce při četbě obžaloby prohlásil, jaký princip je v sázce: „Není možné, aby se na bohaté vztahoval nějaký zvláštní systém přijímacího řízení.“<sup>7</sup> Komentátoři a sloupkaři však obratem upozornili na to, že při přijímacím řízení peníze hrají roli velmi často, konkrétně že mnoho amerických univerzit dětem svých absolventů a štedrých sponzorů neměří stejným metrem.

V reakci na zmíněné pokusy Trumpových stoupců obvinít z přijímačkového skandálu liberální elity zmiňovali liberálové případ prezidentova zetě Jareda Kushnera, kterého přes poměrně bídné výsledky přijali na Harvard poté, co jeho otec, zámožný obchodník s realitami, univerzitě daroval dva a půl milionu dolarů. Sám Trump údajně ekonomické fakultě Pensylvánské univerzity věnoval jeden a půl milionu dolarů v době, kdy zde studovaly jeho děti Donald a Ivanka.<sup>8</sup>

---

6 Lara Trumpová v pořadu *Fox News at Night*, 12. března 2019, facebook.com.

7 Andrew Lelling, U.S. Attorney, District of Massachusetts, 12. března 2019, CNN přepis prohlášení, www.edition.cnn.com.

8 Frank Bruni: Bribes to Get into Yale and Stanford? What Else Is New?, *The New York Times*, 12. března 2019, nytimes.com; Eugene Scott: Why Trump Jr. Mocked the Parents Caught Up in the College Admissions Scandal, *The Washington Post*, 13. března 2019, washingtonpost.com. Původní reportáž o případu Jareda Kushnera a o roli peněz v přijímacím řízení viz Daniel Golden: *The Price of Admission*, New York: Broadway Books 2006, s. 44–46. O Trumpově údajných darech Whartonově ekonomické fakultě viz Luis Ferre Sadurni: Donald Trump May Have Donated over \$1.4 Million to Penn, *Daily Pennsylvanian*, 3. listopadu 2016, thedp.com.



## ETIKA PŘIJÍMACÍHO ŘÍZENÍ

Singer, hlavní mozek celého přijímacího podvodu, uznával, že velký dar občas dokáže i méně nadějného uchazeče provést přijímačkami skrze „zadní vchod“. Coby levnější alternativu však zájemcům nabízel vlastní techniku, již nazval „postranní vchod“. Klientům tvrdil, že standardní postup skrze „zadní vchod“ vyjde v porovnání s jeho podvodným plánem „na desetkrát tolik“, navíc není tak jistý. Významný dar univerzitě nemusel garantovat přijetí uchazeče, zatímco jeho úplatky a falešné výsledky testů skrze „postranní vchod“ ano. „Moje rodiny chtějí jistotu,“ vysvětloval.<sup>9</sup>

Ačkoli přijetí na univerzitu „zadním“ i „postranním vchodem“ získáte za peníze, nejsou tyto formy přijetí na univerzitu morálně identické. Za prvé: zadní vchod je legální, zatímco ten postranní nikoli. Státní zástupce to viděl jasně: „Zde nehovoříme o tom, že by někdo sponzoroval výstavbu budovy, aby zvýšil pravděpodobnost přijetí svého syna nebo dcery na danou školu. Hovoříme o podvodu a klamu, o padělaných výsledcích testů, falešných sportovních podkladech, fotografiích, podplacených univerzitních úřednících.“<sup>10</sup>

Soudním stíháním Singera, jeho klientů a podplacených trenérů tedy orgány činné v trestním řízení univerzitám neřikaly, že nesmějí prodávat místa v prvních ročnících; jen zasahovaly proti podvodu. Bez ohledu na právo se zadní a postranní vchod liší i v tomto ohledu: Když si rodiče koupí přijetí svého dítěte tučným darem, jdou peníze univerzitě, jež je posléze může použít ke zlepšení vzdělání, které nabízí všem svým studentům. V případě Singera však jdou peníze třetím stranám, takže samotné škole nepomohou buď vůbec, nebo minimálně. (Jeden z trenérů podplacených Singerem, konkrétně trenér veslařů na Stanfordu, úplatek podle všeho použil k podpoře veslařského programu. Ostatní si peníze strčili do vlastní kapsy.)

---

9 Singer citován v čestném prohlášení ve prospěch obžaloby, 11. března 2019, Americké ministerstvo spravedlnosti, justice.gov, s. 13.

10 Andrew Lelling, státní žalobce, okres Massachusetts, 12. března 2019, CNN přepis prohlášení, edition.cnn.com.

Z hlediska poctivosti je nicméně těžké „zadní“ a „postranní“ vchod rozlišovat. Oba zvýhodňují děti bohatých rodičů, které jsou přijaty na úkor uchazečů s lepšími předpoklady pro studium. Oba umožňují přebít zásluhy penězi.

Přijetí podle vlastních zásluh definuje vstup „hlavním vchodem“. Řečeno Singerovými slovy, hlavní vchod „znamená, že se tam dostanete sami“. Tuto formu přijetí na školu většina lidí považuje za spravedlivou: uchazeči by měli být přijímáni na základě vlastních zásluh, nikoli peněz rodičů.

V praxi to ovšem tak jednoduché není. Peníze se vznášejí nad hlavním vchodem stejně jako nad tím zadním. Míra zásluh se jen těžko odděluje od ekonomických výhod. Standardizované testy, jako je SAT, budí zdání, že měří pouze samotné zásluhy, takže i studenti z horších poměrů mohou uplatnit svůj intelektuální potenciál. V praxi ovšem výsledky testů velmi těsně kopírují příjem rodin. Čím je rodina studenta bohatší, tím větší je pravděpodobnost, že dosáhne lepšího výsledku.<sup>11</sup>

Zámožní rodiče nejenže své děti hlásí do přípravných kurzů na SAT, ale navíc si najímají soukromé poradce, kteří jim stylizují přihlášky na univerzitu, platí jim hodiny tance, hudby nebo tréninky elitních sportů jako je šerm, squash, golf, tenis, veslování, laccrose nebo jachting, aby je na univerzitu dostaly skrze členství v univerzitních týmech. Toto jsou jen některé z nákladných prostředků, jimiž se horliví rodiče snaží připravit své potomky na boj o místo na univerzitě.

A pak je zde školné. Pouze hrstka vysokých škol je dost bohatá na to, aby mohla přijímat studenty bez ohledu na to, zda budou schopni platit školné, takže ti, kteří nepotřebují finanční podporu, mají větší šanci na přijetí než jejich potřebnější konkurenti.<sup>12</sup>

Pokud toto všechno zvážíme, nepřekvapí nás, že přes dvě třetiny studentů prestižní osmičky amerických univerzit pochází z vrcholku, tedy z prvních dvaceti procent příjmové škály. Na Princetonské a Yaleově univerzitě pochází více stu-

---

11 Andre Perry: Students Need a Boost in Wealth More Than a Boost in SAT Scores, *The Hechinger Report*, 17. května 2019, [hechingerreport.org](http://hechingerreport.org).

12 Ron Lieber: One More College Edge, *The New York Times*, 16. března 2019; Paul Tough: *The Years That Matter Most: How College Makes or Breaks Us*, Boston: Houghton Mifflin Harcourt 2019, s. 153–167.

dentů z jednoho procenta nejbohatších Američanů než z šedesáti dolních procent.<sup>13</sup> Tento šokující nepoměr v přístupu ke vzdělání je zčásti důsledkem dědického principu, kdy univerzity dávají přednost dětem svých absolventů, a preferencí dětí sponzorů (zadní vchod), ale zčásti také výhod, které děti z dobře situovaných rodin provedou hlavním vchodem.

Kritikové tuto nerovnost považují za důkaz, že vysokoškolské vzdělání se nezakládá na principu zásluh, jak se tvrdí. Z tohoto pohledu je skandál kolem přijímaček do očí bijícím případem širší, všudypřítomné nespravedlnosti, která znemožňuje, aby vysokoškolské vzdělání skutečně dostalo principům meritokracie, jež hlásá.

Navzdory rozdílným názorům se v jednom shodnou ti, kteří považují zmíněný podvodný skandál za šokující výjimku z běžné přijímací praxe, i ti, kteří ho považují pouze za extrémní případ tendencí, jež dnes v přijímacím řízení na univerzity převládají – studenti by měli být na vysoké školy přijímáni na základě vlastních schopností a nadání, nikoli na základě faktorů, které nemohou ovlivnit. Jinými slovy, shodují se na tom, že by přijímací řízení mělo být založeno na zásluhách. Také se shodují (alespoň implicitně) na tom, že ti, kteří se na školu dostanou díky zásluhám, si toto přijetí zaslouží, a tudíž si také zaslouží benefity, které z toho plynou.

Pokud je tento obecný názor správný, pak problém meritokracie nespočívá v jejím principu, nýbrž v naší neschopnosti tento princip naplnit. Politický spor mezi konzervativci a liberály to potvrzuje. Veřejné debaty nejsou o meritokracii jako takové, ale o tom, jak jí dosáhnout. Konzervativci kupříkladu tvrdí, že politika pozitivní diskriminace, jež považuje rasu či etnickou příslušnost za jeden z faktorů, které se u přijímaček berou v potaz, hraničí se zradou meritokratických principů celého přijímacího řízení; liberálové pozitivní diskriminaci brání s tím, že jde o způsob nápravy přetrvávající nespravedl-

---

13 Some Colleges Have More Students from the Top 1 Percent Than the Bottom 60, *The New York Times*, 18. ledna 2017, nytimes.com.  
Zdroj dat: Raj Chetty, John Friedman, Emmanuel Saez, Nicholas Turner a Danny Yagan: Mobility Report Cards: The Role of Colleges in Intergenerational Mobility, *NBER Working Paper No. 23618*, přepracované vydání, prosinec 2017, opportunityinsights.org.

nosti, a tvrdí, že skutečné meritokracie lze dosáhnout pouze zahlazením nerovností mezi privilegovanými a znevýhodněnými hráči na jednom hřišti.

Tato diskuse však přehlíží možnost, že problém meritokracie je ještě hlubší.

Vezměme si znovu onu aféru s přijímačkami. Pobouření se většinou týkalo podvodů a neférovosti celé věci. Přinejmenším stejně znepokojující jsou ale i pohnutky, které k těmto podvodům vedly. V pozadí celé aféry stál předpoklad, v dnešní době natolik evidentní, až si ho téměř nevšimáme, že přijetí na elitní univerzitu je vysoce ceněná trofej. Přijímačkový skandál si vyžádal pozornost nejen proto, že do něj byly zapletené celebrity a kapitáloví magnáti, ale také proto, že přístup, který si tito lidé snažili koupit, je všeobecně žádanou komoditou a předmětem zoufalého snažení.

Proč tomu tak je? Proč se z přijetí na prestižní univerzity stalo něco tak zoufale žádaného, že se privilegovaní rodiče dopustí i podvodu, aby tam své děti dostali? Anebo, nejde-li o podvod, utratí desítky tisíc dolarů za soukromé poradce a přípravné kurzy, aby zvýšili šance svých dětí u přijímaček, takže poslední roky na střední škole se promění v stresující koloběh přípravných lekcí, prepisování či vylepšování životopisu a nervy drásajícího snažení? Proč se z tématu přijímaček na elitní školy v naší společnosti stal takový strašák, že FBI vyloží obrovské prostředky na rozkrytí jednoho podvodu, načež si zprávy o celé aféře podmaní veškeré zpravodajství i pozornost veřejnosti na několik měsíců, které uplynou od obvinění až po odsouzení pachatelů?

Posedlost přijímačkami má původ v rostoucí nerovnosti posledních desetiletí. Odráží se v ní fakt, že dnes lidem mnohem víc záleží na tom, kdo se kam dostane. Jelikož nejbohatších deset procent se od zbytku společnosti výrazně vzdálilo, šance na přijetí na prestižní školu se snížily. Před padesáti lety nepředstavovaly přijímačky takovou zátěž. Čtyřletý obor šel studovat stěží každý pátý Američan, navíc si obvykle vybral vysokou školu blízko domova. Hodnocení univerzity tehdy nebylo tak důležité jako dnes.<sup>14</sup>

---

14 Caroline M. Hoxby: *The Changing Selectivity of American Colleges*,